היום נלמד בעזרת ה׳:

ערכין דף ז

(בעמוד הקודם)

ואיכא דמתני לה אהא: יש השונים את דברי רב יוסף ורבה על הברייתא הבאה (ולא על משנתנו).

היוצא ליהרג: במיתת ב״ד. לדעת ת״ק אם הוא חבל באחרים הוא חייב לשלם כמו כל אדם שהזיק, אבל אם אחרים חבלו בו הם פטורים מלשלם משום שאין לו שווי שהרי הוא עומד למות. לדעת רבי שמעון בן אלעזר גם הוא שחבל באחרים פטור, משום שהוא ׳לא ניתן לחזרת עמידת בית דין׳ ־ אתה לא יכול להחזיר אותו לבית דין ולהעמיד אותו בדין על מה שהזיק, בגלל שלא ׳מענים׳ את הדין של היוצא ליהרג (אלא הורגים אותו ללא עיכובים).

קושיא: **מכלל דתנא קמא סבר ניתן לחזרת עמידת בית דין?** מדברי ר׳ שמעון בן אלעזר משמע שלדעת ת״ק שהיוצא ליהרג חייב לשלם, הוא כן ניתן לחזרת עמידת ב״ד? והרי זה לא יתכן!

תירוץ: **אמר רב יוסף:** אכן לכו״ע הוא לא ניתן לחזרת עמידת ב״ד. והמחלוקת היא האם מלוה על פה גובה מן היורשים. כפי שביארנו לעיל בעמוד הקודם, היוצא ליהרג שהזיק ומת (לפני שהעמידו אותו בדין על הנזק), בעצם הוא היה חייב לשלם על הנזק לפני שמת, והחוב הזה נחשב כמו ׳הלוואה׳ כלומר כמו אדם שלווה כסף וחייב לשלם אותו למלווה. אלא שזה נחשב כהלוואה בעל פה. וב׳מִלוה על פה׳ יש מחלוקת האם אפשר לגבות אותה מכסים משועבדים (שהם נכסים שמכר המלווה לאחרים אחרי שנטל את ההלוואה). לענייננו, הקרקע שירשו היורשים מהמזיק, היא ׳נכסים משועבדים׳ הנמצאים בידם, והמחלוקת היא האם היורשים חייבים לשלם את הנזק.

רבה אמר: לכולי עלמא' מלוה על פה אינו גובה מן היורשים. והמחלוקת היא האם מלוה הכתובה בתורה נחשבת ככתובה בשטר או לא. כלומר אדם שהזיק, התורה חייבה אותו לשלם את הנזק, ולכן לדעת רבי יוסי זה נחשב כאילו החוב שהוא חייב לשלם כתוב בשטר, וממילא הניזק יכול להוציא את הכסף מהקרקע של המזיק שעברה אל היורשים. ואילו לדעת ת"ק היא נחשבת כאינה כתובה בשטר, ולכן אי אפשר להוציא את הכסף מהיורשים.

הגמרא מקשה על רבה לפי הלשון הראשון (המובא בעמוד הקודם). רבה ביאר את המחלוקת של ת"ק ורבי יוסי במשנתנו, שהם נחלקו האם יוצא ליהרג שהזיק יורשיו חייבים לשלם, ושורש המחלוקת הוא האם מלוה הכתובה בתורה נחשבת ככתובה בשטר.

מיתיבי החופר בור ברשות הרבים ונפל עליו שור והרגו, פטור: פטור בעל השור מלשלם, כי החופר הזיק את עצמו שחפר את הבור וגרם לשור ליפול עליו. ולא עוד אלא, שאם מת השור, היורשים של בעל הבור שמת, חייבים לשלם את דמי השור לבעל השור, כי בעל הבור הזיק את בעל השור.

מוכח שמלוה הכתובה בתורה נחשבת ככתובה בשטר. כי הרי החובה של המזיק לשלם לבעל השור, אינה כתובה בשטר אלא התורה חייבה אותו לשלם.

תירוץ: **אמר ר' אילא אמר רב כשעמד בדין:** מדובר שהחופר עמד בדין לפני שהוא מת, וחייבו אותו בית דין לשלם. ולאחר פסיקת בית דין, החוב לשלם נחשב כמלוה בשטר.

קושיא: **והא הרגו קתני:** והרי בברייתא כתוב שהשור הרג את החופר. תירוץ: **אמר רב אדא בר אהבה בשעשאו טרפה:** מדובר שהשור פגע בחופר ועשה חולה אנוש העומד למות, אך החופר הספיק לעמוד בדין לפני שיצאה נשמתו.

קושיא: **והאמר רב נחמן תני רב חגא 'מת וקברו':** והרי רב נחמן הביא תנא האומר שהשור הפיל גוש עפר על החופר וקבר אותו בתוך קרקעית הבור. תירוץ: **והילכתא דייתבי דייני אפומא דבירא:** מדובר שישבו דיינים על פתח הבור, והם הספיקו לחייב את החופר לפני שהוא מת.

*

תנו רבנן. היוצא ליהרג מזין עליו וכו': כשהוא בדרך להריגה, מקריבים את הקרבן חטאת שלו, על עבירה שעשה בעבר. (החידוש, שאין זה נחשב 'חטאת שמתה בעליה' שאסור להקריבה). אבל אם הוא חטא באותה שעה כשהוא יוצא להריגה, לא מקריבים קרבן בעבורו. (והיינו כגון שראה חתיכת 'חלב' וחשב שהיא שומן ואכל אותה בשוגג, אין מקריבים קרבן חטאת בשבילו).

מאי טעמא? אמר רב יוסף מפני שאין מענין את דינו: הסיבה שלא מקריבים קרבן על עבירה שעבר עכשיו, כי אז היו צריכים להמתין עד שיקריבו את הקרבן, אך אסור להמתין ולענות את הדין.

קושיא: **א"ל אביי אי הכי אפילו רישא נמי:** אם כן אז שלא יקריבו גם על עבירה שעשה לפני כן? תירוץ: **כגון שהיה זבחו זבוח באותה שעה:** מדובר שכבר שחטו את הקרבן, ולאחר מכן נגמר דינו להריגה. ולכן זורקים את הדם לפני שיהרגו אותו. קושיא: **אבל אין זבחו זבוח מאי? לא! אדתני וכו':** מהדברים הללו עולה, שאם עדיין לא שחטו את הקרבן, אכן לא שוחטים אותו. אך אם כן קשה, מדוע הברייתא היתה צריכה לומר 'חטא באותה שעה אין נזקקין לו'? היה עליה לומר את החילוק באותו דבר עצמו 'במה דברים אמורים שהיה זבחו זבוח באותה שעה, אבל אין זבחו זבוח לא'! תירוץ: **הכי נמי קאמר:** אכן זו כוונת הברייתא. 'במה דברים אמורים שהיה זבחו זבוח באותה שעה, אבל אין זבחו זבוח **נעשה כמי שחטא באותה שעה** ואין נזקקין לו'.

משנה: האשה שיצאה ליהרג: והיא עומדת ללדת, אין ממתינין לה עד שתלד, כי העובר נחשב כחלק מהגוף של האמא, וכשנפסק דינה למיתה גם העובר שלה חייב מיתה. אבל האשה ש'ישבה על המשבר' והתחילה ללדת עוד לפני שנפסק דינה, ואז נפסק דינה למיתה, ממתינין לה עד שתלד, כי ברגע שהעובר התחיל להעקר ממקומו הוא נחשב כגוף נפרד, וממילא פסק הדין לא חל עליו.

האשה שנהרגה נהנין בשערה, בהמה שנהרגה אסורה בהנאה: אשה שנהרגה בבית דין בגלל עבירה שחייבים עליה מיתה, מותר להנות משערה (למרות שמת אסור בהנאה). אבל בהמה שנהרגה דהיינו שור שהרג אדם שחייב סקילה בבית דין, שערו אסור בהנאה.

גמרא: פשיטא, גופה היא! פשוט הדבר שאם נפסק דינה למיתה, גם העובר שלה חייב מיתה. תירוץ: **איצטריך:** מי שהיכה את האשה ומת העובר שלה, נאמר שעליו לשלם "**כאשר ישית עליו בעל האשה**" כלומר כאשר יתבע אותו הבעל בבית דין. מכאן לומדים שדמי העובר זהו ממון של הבעל. ולכן היה מקום לחשוב שעלינו להמתין עד שתלד האשה כדי שלא להפסיד את הממון של הבעל. קמ"ל שלא ממתינים. קושיא: **ואימא הכי נמי:** מדוע באמת לא נמתין עד שתלד? תירוץ: **אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן:** נאמר בנואף ונואפת "**ומתו גם שניהם**" המילה "שניהם" מיותרת לרבות שהורגים גם את העובר. קושיא: **והאי מיבעי ליה 'עד שיהו שניהן שוין – דברי רבי יאשיה':** את המילה "שניהם" צריך לדרשה של רבי יאשיה, שלא הורגים אותם אלא אם כן הם שווים לענין 'בר עונשין' דהיינו ששניהם גדולים. אבל אם הנואף גדול והנואפת קטנה או להיפך, לא הורגים אותם. תירוץ: **כי קאמרת מגם:** מה שלמדנו מ"**מתו גם שניהם**" על עובר, הכוונה למילה "גם" המיותרת.

*

למדנו במשנה – ישבה על המשבר וכו': ממתינים עד שתלד.

מאי טעמא? כיון דעקר גופא אחרינא הוא: כפי שביארנו במשנה, מכיון שהולד נעקר לצאת לפני שנגמר הדין, הוא כבר נחשב לגוף אחר, והפסק דין שבא אחר כך לא חל עליו.

אמר רב יהודה אמר שמואל – האשה היוצאה ליהרג, מכין אותה כנגד בית הריון, כדי שימות הוולד תחילה, כדי שלא תבא לידי ניוול: אם קודם היא תמות, הולד יצא אחר כך, ויהיה זה בזיון לאשה. קושיא: **למימרא דהיא קדמה ומתה ברישא? והא קיימא לן דוולד מיית ברישא!** מהדברים הללו עולה, שכאשר הורגים את האשה, קודם היא מתה ואחר כך הולד מת (ולכן הוא יצא מגופה לאחר מותה). אך הרי מקובלנו שהולד מת ראשון! וכדלהלן.

דתנן. תינוק בן יומו נוחל ומנחיל: וביאר רב ששת שהוא נוחל בנכסי האם כדי להנחיל לאחים שלו מן האב. דהיינו מדובר שזמן קצר לאחר שאימו ילדה אותו, היא מתה, וזמן קצר לאחר מכן גם הוא מת באותו היום. הדין הוא שהוא ירש את אימו לפני שמת. ולכן אם יש לו אחים מהאבא (כי אביו היה נשוי לאשה אחת והוליד ממנה בנים, ואחר כך התחתן עם אישה אחרת והיא ילדה אותו), הוא יורש את

אימו ומעביר את הירושה לאחים שלו מהאבא. אבל אם הוא היה מת לפני אמא שלו, הירושה היתה נשארת אצל משפחת האמא ולא עוברת למשפחת האבא.

דווקא בן יום אחד: הגמרא מדייקת, שדווקא כשהתינוק נולד (גם אם חי זמן מועט) הוא ירש את אימו. אבל אם הוא היה נשאר עובר, הוא לא היה יורש את אימו. והטעם משום שהוא מת לפניה, והדין הוא שאין הבן יורש את אמו 'בקבר' כלומר לאחר מותו, כדי להנחיל את הירושה לאחים שלו מן האב.

לעניננו מוכח שהעובר מת לפני האשה, כי אם היה מת אחריה הוא היה יורש אותה ומנחיל את הירושה לאחרים כשהוא עובר.

תירוץ: **הני מילי:** שם מדובר שהאשה מתה מעצמה, ואז העובר מת לפניה. ובגלל שיש לו 'חיות' מועטה, ה'טיפה המרה' של מלאך המות נכנסת קודם אליו וחותכת לו את 'הסימנים' (= הקנה והושט). אבל כשהאשה נהרגת, היא מתה קודם והוא מת אחריה. קושיא: **והא הוה עובדא ופרכיס עד תלת פרכוסי:** והרי היה מעשה שאשה מתה ולאחר מכן העובר שלה פירכס שלושה פירכוסים. אם כן רואים שהוא מת אחריה! תירוץ: **מידי דהוי אזנב הלטאה דמפרכסת:** באמת הוא מת לפניה, ומה שהוא פירכס היה זה כמו זנב הלטאה שנחתך מהלטאה וממשיך לפרכס.

*

אמר רב נחמן אמר שמואל – האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת, מביאין סכין ומקרעים את כריסה ומוציאין את הוולד: כי יש מקרים שהיא מתה קודם והולד עדיין חי, וניתן להציל אותו. קושיא: **פשיטא מאי עביד? מחתך בבשר הוא:** פשוט שמותר לעשות זאת, כי אין בחיתוך של בשר מת שום איסור בשבת (ורק חיתוך בגוף חי הוא מלאכת 'חובל'). תירוץ: **אמר רבה לא נצרכה להביא סכין דרך רשות הרבים:** שזו מלאכה דאורייתא. קושיא: **ומאי קמשמע לן דמספיקא מחללינן שבתא? תנינא מי שנפלה עליו מפולת, ספק הוא שם ספק אינו שם, ספק חי ספק מת, ספק כנעני ספק ישראל, מפקחין עליו את הגל!** תירוץ: **מהו דתימא:** היה מקום לחשוב שרק במפולת מותר לחלל שבת, כי לאדם שספק לנו שהוא שם, היתה 'חזקה' שהוא חי (= עד עכשיו היה מוחזק לנו שהוא חי). אבל עובר שאין לנו 'חזקה' שהוא היה חי אף פעם, אולי אסור לחלל עליו שבת מספק. קמ"ל שמחללים.

*

למדנו במשנה – האשה שנהרגה וכו': האשה שנהרגה נהנין בשערה, בהמה שנהרגה אסורה בהנאה.

קושיא: **ואמאי? איסורי הנאה נינהו!** מדוע מותר להנות מהשיער שלה? והרי מת אסור בהנאה. תירוץ: **אמר רב באומרת 'תנו שערי לבתי'.** קושיא: **אילו אמרה 'תנו ידי לבתי' מי יהבינן לה?** האם היינו נותנים את היד שלה לבת שלה אחרי מותה? ודאי שלא! כי היא אסורה בהנאה. ואם כן גם השיער אסור. תירוץ: **אמר רב בפאה נכרית. טעמא דאמרה תנו, הא לא אמרה תנו גופה הוא ומיתסר:** מדובר בפאה נכרית של האשה, הנמצאת על הראש שלה בשעת הריגתה. ולכן דוקא אם היא אומרת שיתנו את הפאה לבת שלה, היא מגלה את דעתה שהיא לא רוצה שהפאה תהיה חלק מהגוף שלה, והרי זה כאילו הפאה אינה מנוחת על ראשה בזמן המיתה, וממילא הפאה לא נאסרת. אבל אם היא לא אמרה כלום, הפאה נחשבת לחלק מהגוף שלה והיא נאסרה ביחד איתו.

קושיא: **והא מיבעיא ליה לר' יוסי בר' חנינא:** והרי בדבר הזה הסתפק ר' יוסי בר' חנינא. 'עיר הנידחת' זו עיר שרוב יושביה עבדו ע"ז, כל העיר נאסרת בהנאה ואפילו הממון של הצדיקים המתגוררים בה כולל הבגדים שעל גופם. (אמנם רק הרשעים נהרגים).

הספק שלו, מה דין שיער של נשים צדקניות שהיו בעיר הנידחת? וביאר רבא שהספק הוא על פאה נכרית שלהם. האם היא נחשבת לחלק מהגוף שלהם ואז היא מותרת, או שהיא כמו בגד ואז היא נאסרת בהנאה?

תירוץ: **כי קמיבעיא ליה לר' יוסי בר' חנינא:** הוא הסתפק על מקרה שהפאה תלויה על מתלה. אבל כאן מדובר שהפאה מחוברת לאשה היוצאת להריגה, ולכן דוקא אם היא אמרה שיתנו נותנים, אבל אם לא אמרה הפאה נחשבת חלק מגופה ואסורה.

קשיא ליה לרב נחמן בר יצחק, והא דומיא דבהמה קתני מה התם גופיה אף הכי נמי גופיה! הרי המשנה כותבת את דין השיער של האשה והשיער של הבהמה

ביחד, ואם כן כמו שבבהמה מדובר בשיער של הבהמה ולא בפאה, כך גם באשה מדובר בשיער שלה ממש ולא בפאה!

אלא אמר רב נחמן – זו מיתתה אוסרתה וזו גמר דינה אוסרתה: אלא אומר רב נחמן ביאור אחר. באמת מדובר בשיער של האשה, אבל השיער לא נאסר בהנאה. משום שהמיתה אוסרת את האשה בהנאה (כי אדם שמת נאסר בהנאה), אבל השיער אינו מת ולכן הוא נשאר מותר. מה שאין כן בבהמה כלומר בשור שבית דין הורגים אותו, הסיבה שהוא אסור בהנאה אינה בגלל המיתה שלו (כי בהמה שמתה מותרת בהנאה), אלא בגלל שבית דין פסקו שדינו לסקילה, וכתוב בתורה ששור שפסקו דינו להריגה נאסר בהנאה. ולכן גם השיער שלו נאסר.

תני לוי כוותיה דרב, תני לוי כוותיה דר"נ בר יצחק: הוא הביא שתי ברייתות הפוכות. אחת אומרת כמו רב, שרק בפאה נכרית ורק כשאמרה 'תנו לבתי' השיער מותר. ואחת כמו רב נחמן שאפילו השיער של האשה עצמה מותר.

תני לוי כוותיה דרב. האשה שיוצאה ליהרג ואמרה 'תנו שערי לבתי' נותנין, מתה אין נותנין מפני שהמת אסור בהנאה. קושיא: **פשיטא! שהמת אסור בהנאה ואסור להנות מהשיער שלו.** תירוץ: **אלא שנויי המת אסור בהנאה:** אלא בהכרח כוונת הברייתא לפאה נכרית של האשה, והחידוש שגם קישוט של מת אסור בהנאה. ולכן רק אם היא אמרה שיתנו את הפאה לבתה מותר, כי היא כבר לא קישוט שלה. ונמצא שברייתא זו אומרת כרב.

תניא כוותיה דרב נחמן בר יצחק. האשה שמתה נהנין בשערה, בהמה שנהרגה אסורה בהנאה. ומה הפרש בין זה לזה? זו מיתתה אוסרתה, וזו גמר דינה אוסרתה.

-הדרן עלך פרק ראשון-

פרק שני - אין נערכין

משנה: אין נערכין פחות מסלע, ולא יתר על חמשים סלע: המשנה אומרת כלל – לא יתכן לשלם על 'הערכה' פחות מסלע אחד (כדלהלן). ולא יתכן לשלם עליה יותר מחמשים סלעים, כי זה הסכום הגובה ביותר הקצוב בפרשה (לזכר מגיל עשרים עד שישים). והמשנה מבארת את הדין של פחות מסלע.

כיצד? נתן סלע והעשיר אינו נותן כלום, פחות מסלע והעשיר נותן חמשים סלע: עני שהעריך את עצמו, ואין לו מספיק כסף לשלם את הערך שהתחייב, הולך אל הכהן ואם הכהן החליט שהוא לא מסוגל לשלם, הוא משלם סכום נמוך יותר. (מהו הסכום? נחלקו בזה בהמשך המשנה). אמנם לכל הפחות הוא משלם סלע אחד.

ולכן אם הכהן פסק לעני שהעריך שעליו לשלם רק סלע, והוא שילם סלע, ולאחר זמן הוא נעשה עשיר, הוא פטור מלהוסיף כסף נוסף להקדש, כי הוא כבר יצא במה ששילם כשהיה עני. אבל אם הוא שילם אז להקדש פחות מסלע, הוא לא יצא ידי חובה (כי אין תשלום פחות מסלע), ולכן אם אחר כך הוא נעשה עשיר הוא צריך לשלם את כל הסכום.

היו בידיו חמש סלעים: עני המעריך את עצמו, ויש לו לשלם רק חלק מהסכום. כגון שהוא בן עשרים והתחייב להקדש חמישים סלעים, אך יש לו רק חמשה סלעים. לדעת ר"מ הוא משלם רק סלע אחד, אבל לדעת חכמים הוא משלם חמש.

המשנה חוזרת ומסכמת: **'אין נערכין פחות מסלע ולא יתר על חמשים סלע'.**

גמרא: 'אין נערכין פחות מסלע' מנלן? תשובה: **דכתיב "וכל ערכך יהיה בשקל הקדש" כל ערכין שאתה מעריך לא יהו פחותין משקל. ולא יתר על חמשים סלעים – דכתיב "חמשים"**: כלומר זהו הסכום הגבוה ביותר הכתוב בפרשה שם (לזכר מגיל עשרים עד חמישים).

*

למדנו במשנה – היו בידיו חמשה כו': נחלקו ר"מ וחכמים האם משלם את הכל או רק סלע אחד.

מאי טעמא דר' מאיר? כתיב חמשים וכתיב שקל או חמשים או שקל: מצד אחד כתוב בפשת ערכין "**חמישים שקל**" (ערך של זכר מגיל עשרים עד שישים), ומצד שני כתוב שם "וכל **ערכך יהיה בשקל הקדש**". ולכן יש רק שתי אפשרויות; או שמשלם את הסכום הקצוב הראוי לו, או שהוא משלם רק שקל אחד, אבל אין אפשרות לשלם רק חלק מהסכום הקצוב.

ורבנן: לומדים מהפסוק "וכל **ערכך יהיה בשקל הקדש**" שכל ערכין שאתה מעריך לא יהו פחותים משקל, כלומר שאפילו עני ביותר חייב לשלם לפחות שקל. אבל אם יש לו יותר כסף, צריך לשלם יותר (למרות שיש לו פחות מהערך הקצוב) כנאמר "**על פי** אשר תשיג יד הנודר **יעריכנו הכהן**" והרי ידו משגת ליותר משקל.

ור' מאיר: הוא לומד מהפסוק "**על פי אשר תשיג** יד הנודר **יעריכנו הכהן**" שמתייחסים רק למצב הכלכלי של הנודר ולא של הנידר. ולכן עני שהעריך עשיר, משלם לפי מצבו שלו. ולהיפך עשיר שהעריך עני משלם את כל הסכום.

ורבנן – לאו ממילא שמעת מינה דהיכא דידו משגת שקול מיניה? ורבנן הצריכים את הפסוק הזה ללמד שעני משלם יותר משקל, סוברים שאכן הפסוק נצרך ללמד שמעריכים את יד הנודר ולא את הנידר, ובכל אופן לומדים משם גם שעני משלם יותר משקל. כי הפסוק אומר שהוא צריך לשלם 'כפי שידו משגת' משמע כמה שיש לו ישלם אפילו אם אין לו את כל הסכום.